

ZgSp2353-7426/22.04.2017/07.06.2018/30.09.2018/06

Dr hab. Henryka Ilgiewicz

ORCID 0000-0002-4504-5638

*Instytut Badań Kultury Litwy (Lietuvos kultūros tyrimų institutas),
Wilno, Litwa*

**POLSKIE STOWARZYSZENIA
ŻEŃSKIEJ SŁUŻBY DOMOWEJ W WILNIE
W PIERWSZEJ POŁOWIE XX W.**

Streszczenie

Celem niniejszej publikacji jest przedstawienie działalności Stowarzyszenia Sług Katolickich pod wezwaniem św. Zyty w Wilnie od 1904 r. do pierwszej wojny światowej oraz Chrześcijańskiego Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty w okresie międzywojennym. Organizacje te miały na celu polepszenie położenia żeńskiej służby domowej katolickiego wyznania, oświecenie ich w rzeczach wiary i moralności. Prowadziły one schroniska dla poszukujących pracy lub niemogących pracować z powodu choroby lub starości służących, udzielały im zapomogi finansowej, pośredniczyły w poszukiwaniu posad, organizowały kursy doksztalceniowe. Dbały także o życie religijne członkiń, zachęcały ich do uczestnictwa w obchodach religijno-kościelnych, prowadziły pogadanki religijno-moralne i katechetyczne. W celach kulturalno-oświatowych urządzały wieczory z odczytami, przedstawieniami scenicznymi, deklamacjami, spotkania świąteczne w okre-

sie Bożego Narodzenia i Wielkanocy. W międzywojniu Związek Żeńskiej Służby Domowej św. Zyty należał do Centralnego Związku Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Wilnie. Ułatwiało to kontakty z przedstawicielami innych zawodów i dzielenie się doświadczeniem pracy społecznej.

Słowa kluczowe: Stowarzyszenie Sług Katolickich pod wezwaniem św. Zyty w Wilnie • Chrześcijański Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty • związki zawodowe • żeńska służba domowa

POLISH ASSOCIATIONS FOR FEMALE HOUSEHOLD SERVANTS IN WILNO IN THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY

Abstract

The purpose of this publication is to describe the activities of the Saint Zita Society of Catholic Female Servants in Wilno from 1904 to the outbreak of the First World War as well as the Saint Zita Christian Union of Female Household Servants in the interwar period. These two organizations aimed at improving the situation of Catholic female household servants and providing guidance in the areas of faith and morality. They offered shelter to unemployed servants in search of work or to those unable to work due to illness or old age. They offered financial aid, assisted members in their job search and organized training courses to help them upgrade their professional skills. The Associations also took an interest in members' religious life by encouraging participation in religious events and by sponsoring religious, moral and Catechism discussion sessions. For cultural and educational purposes they organized literature evenings, staged short plays, and sponsored holiday gatherings at Christmas and Easter. In the interwar period the St. Zita Union for Female Household Servants belonged to the Central Union of Christian Professional Unions in Wilno. This facilitated contacts with representatives of other professions and the sharing of professional and social work experience.

Keywords: St. Zita Association for Female Catholic Household Servants in Wilno • The St. Zita Christian Union of Professional Female Household Servants • labour unions • female household servants

Stowarzyszenie Sług Katolickich pod wezwaniem św. Zyty

Pierwsze takie stowarzyszenie powstało w Wilnie 30 listopada (13 grudnia¹) 1904 r. z inicjatywy działacza społecznego i znanego filantropa wileńskiego Józefa Montwiłła, jako jedna z sekcji założona przy Giełdzie Pracy Kuratorium Miejskiego nad Biednymi. Po kilku latach sekcja rozwinęła się w samodzielne Stowarzyszenie Pracownic Katolickich pod wezwaniem św. Zyty², czyli Stowarzyszenie Sług Katolickich pod wezwaniem św. Zyty w Wilnie (obie nazwy figurują w literaturze i dokumentacji). Ustawa stowarzyszenia została zatwierdzona 1 (14) września 1907 r. przez wileński urząd gubernialny do spraw stowarzyszeń i zarejestrowana 6 (19) września tego roku pod Nr. 60³.

Stowarzyszenie miało na celu polepszenie bytu służby domowej żeńskiej, wyszukiwanie dla niej posad, udzielenie pomocy w chorobie lub w wypadkach niezdolności do pracy⁴. Składało się z członków zwyczajnych, nadzwyczajnych i honorowych. Członkiniami zwyczajnymi mogły być tylko kobiety mieszkające w Wilnie i pracujące w charakterze sług przynajmniej w ciągu jednego roku. Członkinie zwyczajne płaciły składkę w wysokości ustanowionej przez walne zgromadzenie. Członkami nadzwyczajnymi mogły być osoby, płacące najmniej 2 ruble rocznie, honorowymi – osoby płci obojga, które oddały stowarzyszeniu jakąś przysługę

¹ Podwójne datowanie jest związane z używaniem, w tym czasie, kalendarza juliańskiego na terenie Rosji i jej posiadłości, także w Wilnie.

² Zytta z Lukki (ur. ok. 1218 w Monsagrati w Toskanii, zm. 27 kwietnia 1272 w Lukce) – dziewica, święta Kościoła katolickiego. Zatwierdzenia kultu Zyty i wpisania jej do katalogu świętych dokonał w 1696 roku papież Innocenty XII. Wcześniej na jej kult publiczny zezwolił Leon X (papież w latach 1513–1521). Wspomnienie liturgiczne obchodzone jest w dzienną pamiątkę śmierci (27 kwietnia). Papież Pius XI ogłosił św. Zytę patronką miasta Lukka i służby domowej. Patronuje również chrześcijańskim stowarzyszeniom służących (tzw. "Zytki"), ludziom wyśmiewanym z powodu ich pobożności, samotnym kobietom, kelnerom i kelnerkom. Za patronkę wybierały ją także liczne stowarzyszenia religijne i charytatywne. Zob. https://pl.wikipedia.org/wiki/Zytta_z_Lukki. [Dostęp: 16.03.2018].

³ *Ustawa Stowarzyszenia Pracownic Katolickich pod wezwaniem Św. Zyty w Wilnie*, Wilno 1007; *Stowarzyszenie sług katolickich pod wezwaniem św. Zyty w Wilnie*, w: M. Brensztejn, *Informator o towarzystwach naukowych, oświatowych, artystyczno-popularnych, filantropijnych, wzajemnej pomocy, sportowych i klubach na Litwie i Rusi Białej*, Wilno 1914, s. 264.

⁴ *Ustawa Stowarzyszenia Pracownic ...*, §1.

lub złożyły na jego rzecz ofiarę. Członków zwyczajnych i nadzwyczajnych przyjmowała Rada Stowarzyszenia, honorowych – walne zgromadzenie⁵.

W 1904 r. Stowarzyszenie miało 78 członków, w 1905 r. – 803, w 1906 r. – 775, w 1907 r. – 750, w 1908 r. – 696, w 1909 r. – 2026, w 1910 r. – 2325. Skład osobowy Stowarzyszenia często zmieniał się, ponieważ wiele osób traciło członkostwo z powodu niepłacenia składek rocznych, inne wyjeżdżały z Wilna, jeszcze inne zakładały rodziny i opuszczały Stowarzyszenie⁶.

Sprawami Stowarzyszenia zarządzała Rada i walne zgromadzenie członków. Prezesem Rady najpierw był J. Montwiłł, po jego śmierci (zm. 7.02.1911 r.) – Antoni Jankowski, członkami Rady – Eustachy Jahilnicki, Kazimiera Konstantynowiczówna, ks. Jan Kretowicz, Wanda Kulesińska, Karolina Mączyńska, Ludwik Ostrejko, Franciszek Tatur, kapelanem stowarzyszenia od stycznia 1914 r. – ks. Ignacy Olszański⁷.

Siedziba Stowarzyszenia i prowadzone przez nie schronisko znajdowały się w murach pofranciszkańskich w zaułku Lidzkim Nr 7. Schronisko składało się z olbrzymiej sali sypialnej, kancelarii, szpitalika i sali do pracy ręcznej⁸. Ze schroniska mogły korzystać bezpłatnie w ciągu miesiąca w każdym półroczu członkinie Stowarzyszenia w razie choroby lub utraty miejsca służby. O ile po miesiącu służące nie znajdowały pracy, miały prawo nadal mieszkać w schronisku, lecz za opłatą 50 kopiejek miesięcznie. Pomoc lekarską w razie potrzeby udzielano bezpłatnie⁹. W 1907 r. ze schroniska korzystało czasowo 701, w roku 1908 – 653, a w roku 1910 – 1467 osób. Ponadto, w schronisku stale mieszkwały osoby niezdolne do pracy z powodu choroby bądź starości. W latach 1908–1909 takich osób przebywało w schronisku 8, w roku 1910 – 15¹⁰.

⁵ Ibidem, § 3.

⁶ *Stowarzyszenie sług katolickich pod wezwaniem św. Zyty w Wilnie*, [w:] M. Brenszejn, *Informator ...*, s. 267.

⁷ Ibidem, s. 265.

⁸ *Józef Montwiłł 1850–1911*, zebrał i ułożył Józef Wierzyński, Wilno 1932, s. 22.

⁹ *Stowarzyszenie sług katolickich pod wezwaniem św. Zyty w Wilnie*, [w:] M. Brenszejn, *Informator ...*, s. 266.

¹⁰ Ibidem, s. 267.

Środki Stowarzyszenia pochodziły ze składek członkowskich, odsetek od sum przechowywanych w banku, dochodów z przedsiębiorstw (pralni), przedstawień, wieczorów i innych imprez urządzanych na korzyść Stowarzyszenia, a także różnego rodzaju ofiar¹¹. W 1904 r. dochód Stowarzyszenia sięgał 78 rubli, w 1905 r. – 862 rubli 18 kopiejek, w 1906 r. – 1311 rubli 69 kopiejek, 1907 r. – 2586 rubli 3 kopiejek, w 1908 r. – 1211 rubli 72 kopiejek, w 1909 r. – 3509 rubli 88 kopiejek, w 1910 r. – 5508 rubli 91 kopiejek. Rozchód w 1907 wynosił 1088 rubli 72 kopiejki, w 1908 – 645 rubli 21 kopiejek, w 1909 – 613 rubli 5 kopiejek, w 1910 – 720 rubli 28 kopiejek¹².

Stowarzyszenie prowadziło również pracę oświatową i kulturalną. Organizowało kursy dokształceniowe, urządzało przedstawienia, odczyty, pogadanki i wieczory. Uzyskany z imprez dochód przeznaczano na utrzymanie schroniska lub cele kulturalno-oświatowe. Na przykład, 10 (25) lutego 1913 r. w doszczętnie wypełnionej Sali Miejskiej odbył się wieczór, podczas którego odegrano komedię Aleksandra Fredry *Gwałtu, co się dzieje!* Potem rozpoczęły się tańce. Grała kapela wojskowa. Zabawie przewodniczył Witold Wojnicki. O tej imprezie „Gazeta Codzienna” pisała *„Od szeregu lat jesteśmy świadkami tych zabaw i możemy z radością stwierdzić, że wpływ kultury na pracownice nasze zrobił znaczne postępy. Na niedzielnej zabawie całe te tłumy zachowywały się o wiele stosowniej niż w latach minionych. Nie było zgiełku i gwaru jak w czasie przedstawienia, tak też i podczas tańców, za co należą się słowa uznania przełożonym”*¹³.

Działalność stowarzyszenia przyczyniła się do zwrócenia większej uwagi na warunki pracy i bytu żeńskiej służby domowej, szukania sposobów podniesienia kwalifikacji oraz polepszenia położenia służby domowej. *Stan służebny nie jest przecież czymś zupełnie obcym, od reszty ogółu oderwanym, lecz należącym do niego, jest częścią całości, tego samego języka, tych samych pojęć religijnych i tych w zasadzie obyczajów* – pisano na

¹¹ Ustawa Stowarzyszenia Pracownic ..., § 7.

¹² Stowarzyszenie sług katolickich pod wezwaniem św. Zyty w Wilnie, [w:] M. Brensztejn, *Informator ...*, s. 268.

¹³ *Wieczór Stowarzyszenia Sług ś-tej Zyty*, „Gazeta Codzienna” 1913, nr 40, 12(25) lutego, s. 2. Podwójne datowanie jest związane z używaniem, w tym czasie, kalendarza juliańskiego na terenie Rosji i jej posiadłości, także w Wilnie.

łamach „Gazety Codziennej” w 1914 r. i apelowano do pań o ludzkie zachowanie się w stosunku do służących, a do ojców rodzin i ich synów – o uszanowanie tych dziewcząt i uznanie, że zaciągnęły się one tylko do pracy uczciwej, co trzeba chyba rozumieć jako prośbę o zaprzestanie seksualnego molestowania służących¹⁴.

Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty

W okresie międzywojennym polskie Stowarzyszenie Sług Katolickich pod wezwaniem św. Zyty zostało przekształcone w Chrześcijański Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty (używano również nazwy Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty lub Związek św. Zyty). Jego głównym celem, jak i w okresie poprzednim, było niesienie pomocy zrzeszonym w nim pracownikom domowym tak materialnej, jak i duchowej. Siedziba Związku znajdowała się we własnym domu w zaułku Kazimierzowskim 3. Niestety, zachowana dokumentacja pozwala prześledzić bardziej dokładnie działalność związku dopiero w ostatnich latach przedwojennych¹⁵.

Na dzień 1 stycznia 1937 roku związek miał 412 członkiń, na dzień 1 stycznia 1938 r. – 426, a na dzień 1 stycznia 1939 r. – 434¹⁶. Na walnym zebraniu członkowie wybierali Zarząd i Komisję Rewizyjną. Prezeskami Zarządu w latach 1928–1938 były: Bronisława Giedrojciówna, Helena Borkowska, Helena Syrwiódówna, Zuzanna Grohman, wiceprezeskami: Felicja Wiszniewska, Helena Borkowska, sekretarkami: Helena Stachowska,

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Lietuvos centrinis calstybės archyvas (LCVA), sygn. F. 53, ap. 23, b. 1937; Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Rankraščių skyrius) (LMAVB, RS), sygn. F. 318, b. 328.

¹⁶ LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 4r, Sprawozdanie z działalności Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok sprawozdawczy 1937; LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 11v, Sprawozdanie z działalności Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok sprawozdawczy 1938; LCVA, sygn. F. 53, ap. 23, b. 1937, k. 3–10, Spis członkiń Chrześcijańskiego Związku Zawodowego Żeńskiej Służby w Wilnie, zaułek Kazimierzowski 3.

Helena Spirydowiczówna, Tekla Wojtowicz, Stefania Kasperowicz, skarbniczkami: Waleria Tomaszewska, Felicja Wiszniewska, Katarzyna Dzierżyńska, Katarzyna Kobieczysówna, członkiniami zarządu: Władysława Sudymtówna, Antonina Dwilewiczówna, Zuzanna Bielska, Konstancja Hermanowicz, Weronika Jarmakowiczówna, Michalina Możykówna, Maria Żurawska, Monika Wirbilówna, Aleksandra Jurczykówna, Zofia Szwabówna, Helena Stachowska, Urszula Demidowicz, Franciszka Dowgiłło, Karolina Kobieczysówna, Emilia Wętówna, Maria Sajkowska, Eleonora Mackiewicz, zastępczyniami członkiń zarządu: Helena Borkowska, Izabela Bułkowska, Emilia Falkowska, Emilia Wętówna, Maria Sajkowska, Eleonora Mackiewicz, Monika Wirbilówna, F. Stankiewicz. Do Komisji Rewizyjnej w poszczególnych latach wchodziłi: Józefa Kopściówna, Bronisław Winces, Ludwik Ostrejko, Janina Giedrojiówna, Karolina Szyłejkówna, Aleksandra Rajewska jako członkowie, Katarzyna Dzierżyńska i J. Jurkiewicz jako zastępczyni¹⁷. Księdzem patronem Związku był Aleksander Mościcki¹⁸.

¹⁷ LCVA, sygn. F. 53, ap. 23, b. 1937, k 27, Chrześcijański Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty w Wilnie do Pana Komisarza Rządu na m. Wilno, Wilno, dn. 28.II.1928 r. [o składzie zarządu]; LCVA, sygn. F. 53, ap. 23, b. 1937, k 29, Chrześcijański Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty w Wilnie do Starosty Grodzkiego, Wilno, Zaulek Kazimierzowski, dn. 11 lutego 1929 r.; LCVA, sygn. F. 53, ap. 23, b. 1937, k 16, Chrześcijański Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty w Wilnie do Starosty Grodzkiego w Wilnie, dn. 1.II.1933 r.; LCVA, sygn. F. 53, ap. 23, b. 1937, k 15, Starosta Grodzki do Urzędu Wojewódzkiego, Wileńskiego Wydziału Bezpieczeństwa, Wilno, dn. 3.III.1933 r.; LCVA, sygn. F. 53, ap. 23, b. 1937, k. 12, Chrześcijański Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty w Wilnie do Starosty Grodzkiego w Wilnie, Wilno, Zaulek Kazimierzowski 3, dn. 20.I.1935 r.; LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 4r, Sprawozdanie z działalności Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok sprawozdawczy 1937; LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 11v, Sprawozdanie z działalności Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok sprawozdawczy 1938.

¹⁸ Aleksander Mościcki, ur. 10.06.1898, zw. 25.11.1980 r., ksiądz katolicki, biskup sufragan łomżyński. Świecenia przyjął w 1925 r., był działaczem chrześcijańskich związków zawodowych i innych organizacji społecznych. Podczas okupacji był profesorem seminarium duchownego w Wilnie, aresztowany i w latach 1942–1944 więziony przez Niemców. W 1945 r. brał udział w zorganizowaniu seminarium duchownego w Białymstoku. 6 lutego 1952 r. mianowany biskupem tytularnym Doara i sufraganem łomżyńskim. Zob. *Encyklopedia Zie-*

Działalność Związku św. Zyty szła w kilku kierunkach. Przede wszystkim obejmowała świadczenia materialne, takie jak wydawanie bezpłatnych lub po zaniżonej cenie posiłków, lekarstw, pranie bielizny chorym, całkowite lub częściowe zwolnienie ze składek członkowskich. Związek prowadził jadłodajnię i pralnię, a także schronisko, w którym każda bezrobotna i starsza członkini mogła znaleźć przytułek i opiekę bezpłatnie lub za stosunkowo małą opłatą. Ponadto, aby ułatwić członkiniom znalezienie odpowiedniej dla nich pracy i uchronić przed wyzyskiem Związek prowadził biuro pośrednictwa pracy, z którego niejednokrotnie korzystały nawet osoby nienależące do Związku. Na przykład w 1937 r. z ulg i pomocy korzystało 183 członkiń na kwotę 1728 zł, pracę w związkowym biurze pośrednictwa otrzymało 68 członkiń, uprano bieliznę trzem członkiniom za 20 zł, 13 członkiń zwolniono ze składek członkowskich całkowicie, 30 członkiń częściowo na sumę 197 zł¹⁹. W 1938 r. z ulg i pomocy skorzystały 163 członkinie na ogólną kwotę 1372,15 zł, pracę w związkowym biurze pośrednictwa otrzymały 72 członkinie, w schronisku oprócz członkiń nocowało od kilku dni do kilku tygodni 14 poszukujących pracy dziewcząt służących nienależących do Związku, przy czym 10 z nich otrzymało pracę²⁰.

Dużo uwagi w pracy Związku zwracano na podniesienie poziomu życia religijnego członkiń. Urządzano obchody religijno-kościelne, pogadanki religijno-moralne i katechetyczne, rekolekcje. W 1937 r. członkinie Związku wysłuchały dziewięciu przeznaczonych dla nich przemówień ks. patrona Mościckiego. W tym samym roku odbyło się 12 pogadanek religijno-moralnych i 17 katechetycznych, odprawiono 3 nowenny do św. Zyty, do św. Józefa i Dzieciątka Jezus, 7 mszy dla Kółka Różańcowego i 7

mi Wileńskiej, t. 7: *Duchowieństwo i świątynie od XV w. do 1945 roku*, opracował M. Jackiewicz, Bydgoszcz 2009, s. 217.

¹⁹ LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 3r, Sprawozdanie z działalności Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok sprawozdawczy 1937.

²⁰ LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 11r, Sprawozdanie z działalności Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok sprawozdawczy 1938.

w intencji Związku oraz jego członkiń, odprawiono trzydniowe rekolekcje²¹.

W 1938 r. ks. A. Mościcki wygłosił 12 przemówień, odbyło się 12 pogadanek religijno-moralnych, a katechetycznych 10 (prowadziła je Janina Giedrojciówna), odprawiono 3 nowenny, było 10 zebrań kółek różańcowych, urządzono w kościele rekolekcje dla wszystkich członkiń i służących nienależących do Związku, które prowadził ks. patron Mościcki oraz odprawiono 7 mszy świętych w intencji Związku i jego członkiń²².

Niekiedy uroczystości o charakterze religijnym zaszczycał sam ks. arcybiskup Romuald Jałbrzykowski. Na przykład w dniu 15 września 1933 r. w lokalu Związku przy zaułku Kazimierzowskim 3 odbyła się uroczystość związana ze zbliżającym się obchodem święta Chrystusa Króla. Obecnych było około 200 osób. Przybyły na uroczystość ks. arcybiskup dokonał poświęcenia intronizującej figury Chrystusa, wygłosił okolicznościowe przemówienie i udzielił błogosławieństwa apostolskiego wszystkim zebranim członkiniom. Po wyjeździe arcybiskupa prezeska Z. Grohman przedstawiła zebranim stan prac związanych z remontem domu, w którym mieścił się Związek i poruszyła inne istotne sprawy wewnętrzne. Uroczystość zakończono odśpiewaniem pieśni religijnych²³.

Poziom uświadczenia religijnego członkiń starano się podnieść również za pomocą lektury religijnej. Dla członkiń w schronisku prenumerowano pisma *Przewodnik Katolicki*, *Rycerz Niepokalanej*, *Królową Apostołów*, *Świat Umarłych*, *Mały Dziennik*, *Apostolstwo Chorych*, *Pracownia Domowa*²⁴.

²¹ LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 3r, Sprawozdanie z działalności Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok sprawozdawczy 1937.

²² LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 11r, Sprawozdanie z działalności Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok sprawozdawczy 1938.

²³ LCVA, sygn. F.23, b. 1937, k. 14, Wilno, 7.X.1933 r., Komendant Policji Państwowej do Pana Starosty Grodzkiego w Wilnie.

²⁴ LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 4r, Sprawozdanie z działalności Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok sprawozdawczy 1937; LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 11v, Sprawozdanie z działalności Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok sprawozdawczy 1938.

Związek prowadził działalność oświatową. W miarę potrzeby i możliwości organizowano dla członkiń kursy czytania, pisania i rachunków, pogadanki na tematy historyczne, wspólne czytanie i omawianie książek. Starano się także o podniesienie poziomu kulturalnego i w tym celu urządzano koncerty, przedstawienia sceniczne, deklamacje oraz odczyty z demonstracją przezroczy, zebrania towarzyskie członkiń ze wspólnymi posiłkami okolicznościowymi w okresie Bożego Narodzenia i Wielkanocy, delegowano przedstawicieli Związku na uroczystości, zorganizowane przez inne organizacje chrześcijańskie²⁵.

Niekiedy koncerty i przedstawienia urządzano dla szerszej publiczności, a otrzymany dochód ze sprzedaży biletów przeznaczano na rzecz Związku. Tak 28 lutego 1929 r. wieczorem w sali Związku przy zaułku Kazimierzowskim 3 odbyło się przedstawienie amatorskie *Z życia św. Zyty*, z którego dochód był przeznaczony na potrzeby chorych członkiń²⁶, zaś 23 lutego 1930 r. – wieczór muzyczny-wokalny, z którego dochód zasilił konto na cele kulturalno-oświatowe Związku²⁷.

Zakres działalności Związku w dużej mierze zależał od posiadanych środków finansowych. Środki pieniężne pochodziły głównie ze składek członkowskich, dochodów jadalni i pralni, opłat lokalowych, w mniejszej mierze z ofiar oraz dochodów z imprez. Wydatkowano pieniądze na utrzymanie schroniska, materialną pomoc dla potrzebujących członkiń, remont i utrzymanie lokalu przy zaułku Kazimierzowskim 3, prowadzenie jadalni i pralni, pokrycie wydatków kancelarii oraz biura pośrednictwa pracy. W 1937 r. przychód Związku wynosił 29390 zł, 22 gr., rozchód – 27760 zł, 54 gr., pozostało na 1 stycznia 1938 r. –

²⁵ LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 3r – 4r, Sprawozdanie z działalności Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok sprawozdawczy 1937; LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 11r – 11v, Sprawozdanie z działalności Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok sprawozdawczy 1938.

²⁶ LCVA, sygn. F.53, ap. 23, b. 1937, k. 31, dn. 22.II.1929, Zarząd Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty do Starostwa Grodzkiego w Wilnie.

²⁷ LCVA, sygn. F.53, ap. 23, b. 1937, k. 26, dn. 19 lutego 1929, Chrześcijański Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty do Starostwa Grodzkiego w Wilnie.

1629 zł. 68 gr.²⁸. W 1938 r. do kasy Związku wpłynęło ogółem 37524 zł. 75 gr., wydano 34212 zł. 20 gr., na dzień 1 stycznia 1939 r. pozostało w kasie 3312 zł, 55 groszy²⁹.

W celu nawiązania i utrzymania kontaktów z innymi związkami zawodowymi Chrześcijański Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty w międzywojniu należał do Centralnego Związku Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Wilnie (używano także nazwy „Centrala Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Wilnie”), założonego z inicjatywy ks. Ignacego Olszewskiego³⁰ w październiku 1918 r. Centralny Związek założono w celu przeciwdziałania agitacji „elementów wywrotowych” wśród robotników. Po zajęciu Wilna przez bolszewików na początku 1919 r. organizujący się Centralny Związek starał się przeciwdziałać propagandzie bolszewickiej, zaś po wyzwoleniu Wilna w kwietniu 1919 r. rozwinął aktywną działalność. Zorganizował główny sekretariat, giełdę pracy, teatr robotniczy, chór, uniwersytet robotniczy, sekcję odczytową, czytelnię, jadalnię, zaczął wydawać tygodnik „Nasz Sztandar”. Mimo powtórnej inwazji bolszewickiej w 1920 r. Związek Centralny przetrwał i rozciągnął swą działalność nie tylko na Wilno, lecz również na powiaty: wileński, trocki, święciański, oszmiański, lidzki i wilejski.

²⁸ LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 5–6, Sprawozdanie kasowe Chrześcijańskiego Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok 1937.

²⁹ LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 9–10, Sprawozdanie kasowe Chrześcijańskiego Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok 1938.

³⁰ Olszewski Ignacy (1883–1963), ksiądz, działacz społeczny. Ukończył w 1907 r. Seminarium Duchowne w Wilnie i w 1911 r. – Akademię Duchowną w Petersburgu, studiował we Fryburgu, Rzymie, Monachium i Londynie. W 1913 r. pracował wśród górników polskich we Francji, w 1913 r. został wikariuszem przy katedrze wileńskiej, opiekował się stowarzyszeniami katolickimi, założył „Caritas”, podczas I wojny światowej zakładał kuchnie ludowe, w 1915 r. został członkiem Komitetu Edukacyjnego, w 1918 r. założył Centralny Związek Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Wilnie, w latach 1919–1927 był radnym miasta Wilna, w 1922 r. wszedł do Sejmu Wileńskiego i Sejmu Ustawodawczego. Również był wiceprezesem Polskiego Stronnictwa Chrześcijańsko-Demokratycznego, w latach 1922–1931 rektorem kościoła św. Bartłomieja w Wilnie, w latach 1927–1937 wizytatorem religii, w latach 1931–1937 proboszczem parafii św. Franciszka Ksawerego w Grodnie i dziekanem, w 1938 r. – proboszczem w Łyntupach. W czasie II wojny światowej działał w Armii Krajowej. Zmarł w 1963 r. na terenie Związku Sowieckiego. Zob. *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej*, t. 1: *Wileński Słownik Biograficzny*, red. Henryk Dubowik, Leszek Jan Malinowski, Bydgoszcz 2002, s. 261.

Siedziba Centrali znajdowała się w Wilnie przy ulicy Świętojańskiej 21. Początkowo Centrala zrzeszała 14 związków zawodowych, w końcu 1921 roku – 27. Centralny Związek reprezentował na zewnątrz wchodzące w jego skład związki, dążył do skoordynowania i ułatwienia pracy poszczególnym związkom zawodowym w celu łatwiejszego osiągnięcia zadań przez nich zamierzonych³¹.

Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty, jak i inne należące do Centrali związki, posyłał swych delegatów na ogólne zebrania, jego członkowie były zapraszane na organizowane przez Centralę imprezy, odbywające się w sali Centrali przy ul. Świętojańskiej lub w Ogrodzie Bernardyńskim w ciepłej porze roku. Składały się na nie amatorskie przedstawienia sceniczne, wystąpienia chóru i orkiestry, tańce i loterie. W zorganizowaniu takich imprez pomagały osoby z poszczególnych związków i nawet organizacji niewchodzących w skład Centrali. Użytkany z imprez dochód przeznaczano na cele kulturalno-oświatowe³².

Zakończenie

Chrześcijański Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty, jak i wielu innych polskich towarzystw, związków i organizacji społecznych w Wilnie został zlikwidowany w latach drugiej wojny światowej i okupacji. Związek ten, jak i poprzednie Stowarzyszenie Sług Katolickich pod wezwaniem św. Zyty przyczyniły się w pewnym stopniu do polepszenia bytu żeńskiej służby domowej. Prowadziły one schronisko dla poszukujących pracy lub niemogących pracować służących, udzielały im zapomogi fi-

³¹ *Centralny Związek Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Wilnie*, „Nasz Sztandar” 1919, nr 2, 6 maja, s. 1–2; *Projekt ustawy Centralnego Związku Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Wilnie*, „Nasz Sztandar” 1919, nr 2, 6 maja, s. 2–3; *Ideowa działalność Centrali Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Wilnie*, „Nasz Sztandar” 1921, nr 43, 11 września, s. 3–4.

³² *Z ruchu zawodowego: Wilno*, „Nasz Sztandar” 1921, nr 44, 18 września, s. 5; *Kronika: Giełda pracy Centrali Chrześcijańskich Związków Zawodowych*, „Nasz Sztandar” 1921, nr 44, 18 września, s. 7; *Kronika: Wielka zabawa*, „Nasz Sztandar” 1922, nr 3, 15 stycznia, s. 8; *Kronika: Zabawy*, „Nasz Sztandar” 1922, nr 5, 29 stycznia, s. 7; *Kronika: Zabawy*, „Nasz Sztandar” 1922, nr 9, 26 lutego, s. 7; *Kronika: Zebrania*, „Nasz Sztandar” 1922, nr 4, 22 stycznia, s. 8; *Wielka zabawa Centrali Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Wilnie*, „Nasz Sztandar” 1921, nr 42, 4 września, s. 8.

nansowej, pośredniczyły w znalezieniu pracy, organizowały kursy doksztaleniowe. Dbaly także o życie religijne członkiń, zachęcały je do uczestnictwa w obchodach religijno-kościelnych, prowadziły pogadanki religijno-moralne i katechetyczne. W celach kulturalno-oświatowych urządzały wieczory z odczytami, przedstawieniami scenicznymi, deklamacjami; zebrania towarzyskie członkiń ze wspólnymi posiłkami okolicznościowymi w okresie Bożego Narodzenia i Wielkanocy. Ponadto w międzywojniu udział w zebraniach i imprezach Centralnego Związku Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Wilnie ułatwiał członkiniom Związku Żeńskiej Służby Domowej św. Zyty nawiązanie kontaktów z przedstawicielami innych zawodów i dzielenie się doświadczeniami z pracy społecznej.

Bibliografia

Źródła archiwalne:

1. LCVA, sygn. F. 53, ap. 23, b. 1937, k. 15, Starosta Grodzki do Urzędu Wojewódzkiego, Wileńskiego Wydziału Bezpieczeństwa, Wilno, dn. 3.III.1933 r.
2. LCVA, sygn. F. 53, ap. 23, b. 1937, k. 16, Chrześcijański Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty w Wilnie do Starosty Grodzkiego w Wilnie, dn. 1 II 1933 r.
3. LCVA, sygn. F. 53, ap. 23, b. 1937, k. 27, Chrześcijański Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty w Wilnie do Pana Komisarza Rządu na m. Wilno, Wilno, dn. 28.II.1928 r.[o składzie zarządu].
4. LCVA, sygn. F. 53, ap. 23, b. 1937, k. 29, Chrześcijański Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty w Wilnie do Starosty Grodzkiego, Wilno, Zaulek Kazimierzowski, dn. 11 lutego 1929 r.
5. LCVA, sygn. F. 53, ap. 23, b. 1937, k. 12, Chrześcijański Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty w Wilnie do Starosty Grodzkiego w Wilnie, Wilno, Zaulek Kazimierzowski 3, dn. 20.I.1935 r.
6. LCVA, sygn. F. 53, ap. 23, b. 1937, k. 3–10, Spis członkiń Chrześcijańskiego Związku Zawodowego Żeńskiej Służby w Wilnie, zaulek Kazimierzowski 3.

7. LCVA, sygn. F.23, b. 1937, k. 14, Wilno, 7.X.1933 r., Komendant Policji Państwowej do Pana Starosty Grodzkiego w Wilnie.
8. LCVA, sygn. F.53, ap. 23, b. 1937, k. 26, dn. 19 lutego 1929, Chrześcijański Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty do Starostwa Grodzkiego w Wilnie.
9. LCVA, sygn. F.53, ap. 23, b. 1937, k. 31, dn. 22.II.1929, Zarząd Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty do Starostwa Grodzkiego w Wilnie.
10. LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 11v, Sprawozdanie z działalności Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok sprawozdawczy 1938.
11. LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 4r, Sprawozdanie z działalności Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok sprawozdawczy 1937.
12. LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 5–6, Sprawozdanie kasowe Chrześcijańskiego Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok 1937.
13. LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 7r, Protokół walnego zebrania członkiń Chrześcijańskiego Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej w Wilnie odbytego dn. 16-go stycznia 1938 r.
14. LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 9–10, Sprawozdanie kasowe Chrześcijańskiego Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok 1938.

Źródła drukowane:

15. *Projekt ustawy Centralnego Związku Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Wilnie*, „Nasz Sztandar” 1919, nr 2, 6 maja, s. 2–3.
16. *Ustawa Stowarzyszenia Pracownic Katolickich pod wezwaniem Św. Zyty w Wilnie*, Wilno 1007.

Publicystyka prasowa:

17. *Centralny Związek Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Wilnie*, „Nasz Sztandar” 1919, 6 maja, nr 2, s. 1–2.
18. *Ideowa działalność Centrali Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Wilnie*, „Nasz Sztandar” 1921, nr 43, 11 września, s. 3–4.
19. *Kronika: Giełda pracy Centrali Chrześcijańskich Związków Zawodowych*, „Nasz Sztandar” 1921, nr 44, 18 września, s. 7, nr 45, 25 września, s. 7.
20. *Kronika: Wielka zabawa Centrali Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Wilnie*, „Nasz Sztandar” 1921, nr 44, 18 września, s. 7.
21. *Kronika: Wielka zabawa*, „Nasz Sztandar” 1922, nr 3, 15 stycznia, s. 8.

22. *Kronika: Zabawy*, „Nasz Sztandar” 1922, nr 5, 29 stycznia, s. 7.
23. *Kronika: Zabawy*, „Nasz Sztandar” 1922, nr 9, 26 lutego, s.7.
24. *Kronika: Zebrania*, „Nasz Sztandar” 1922, nr 4, 22 stycznia, s. 8.
25. *W trosce o dobre służące*, „Gazeta Codzienna” 1914, nr 166, 7 (20) lipca, s. 1-2.
26. *Wieczór Stowarzyszenia Sług ś-tej Zyty*, „Gazeta Codzienna” 1913, nr 40, 12(25) lutego, s. 2.
27. *Wielka zabawa Centrali Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Wilnie*, „Nasz Sztandar” 1921, nr 42, 4 września, s. 8.
28. *Z ruchu zawodowego: Wilno*, „Nasz Sztandar” 1921, nr 44, 18 września, s. 5.

Opracowania:

29. *Józef Montwiłł 1850–1911*, zebrał i ułożył Józef Wierzyński, Wilno 1932.
30. *Mościcki Aleksander, ur. 10.06.1898, zm. 25.11.1980, ksiądz katolicki, biskup sufragana łomżyńskiego*, [w:] *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej*, t. 7: *Duchowieństwo i świątynie od XV w. do 1945 roku*, opracował M. Jackiewicz, Bydgoszcz 2009, s. 217.
31. *Olszański Ignacy (1883–1963) ksiądz, działacz społeczny*, [w:] *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej*, t. 1: *Wileński Słownik Biograficzny*, red. Henryk Dubowik, Leszek Jan Malinowski, Bydgoszcz 2002, s. 261.
32. *Stowarzyszenie sług katolickich pod wezwaniem św. Zyty w Wilnie*, [w:] M. Brensztejn, *Informator o towarzystwach naukowych, oświatowych, artystyczno-popularnych, filantropijnych, wzajemnej pomocy, sportowych i klubach na Litwie i Rusi Białej*, Wilno 1914.

Zasoby internetowe:

33. Zyta z Lukki (ur. ok. 1218 w Monsagrati w Toskanii, zm. 27 kwietnia 1272 w Lukkkce) – dziewica, święta Kościoła katolickiego. https://pl.wikipedia.org/wiki/Zyta_z_Lukki. [Dostęp: 16.03.2018].